

LARS WOLLIN

Helgonlegender och klosterkultur

Jonas Carlquist: De fornsvenska helgonlegenderna. Källor, stil och skriftmiljö. I: Svenska Fornskriftsällskapets Samlingar. Häfte 262, band 81. Stockholm 1996. ISBN 0347-5026. ISSN 91-971745-6-4.

Legenden är en av vår medeltids viktigaste litterära genrer. Det sammanhänger med dess centrala ställning i det litterära systemet, i skärningspunkten mellan de dominerande religiösa och profana sfärernas uttrycksbehov, som var djupt olikartade men ändå ibland konvergerade. Med rötter i mäktiga kontinentala, latinspråkiga traditioner slog legenderna viktiga broar till folkspråksburna kulturfärer — i folkspråklig form kunde legenderna knyta an till ärvda berättarmönster och föra vidare inhemska episka traditioner, språkligt och stilistiskt omsatta i passande kristlig utstyrsel. I mycket är legendgenren funktionellt ekvivalent med nyare skedens berättande och underhållande fiktionslitteratur.

Genrens betydelse vilar också på dess livslängd och omfattning. Legender importerades till Sverige i latinsk språkdräkt under hela medeltiden, och de omsattes tidigast på svenska, sannolikt i dominikansk miljö, under sent 1200- och tidigt 1300-tal. Den folkspråkliga traditionen fortsatte — såväl genom översättning av nytt material som genom avskrift av gammalt — under folkungatiden, och den fördes vidare under unionstiden i delvis förnyade former både i och utanför Vadstena kloster. Legender skrevs och skrevs av medeltiden ut.

Härmed är också sagt att Jonas Carlquist med sin här recenserade monografi om den medeltida svenskspråkiga helgonlegenden rör sig på ett centralt fält inom vårt skriftspråks äldsta historia.

Bakgrund

Den vetenskapliga bearbetningen av det fornsvenska legendmaterialet inleddes i större skala och i mera systematiska former i mitten av förra århundradet. Med början 1847 publicerade engelsmannen George Stephens den tryckta sammanställningen av en väldig, kronologiskt ordnad legendsamling, som han kallade — och som efter honom kallats — *Fornsvenska legendariet* (i det följande omtalat under förkortningen FL). Stephens utgåva motsvarar inte moderna krav på filologisk akribi, men den tillhandahåller lika fullt den för nutida läsning alltfjämt enda praktiskt tillgängliga och någorlunda fullständiga fornsvenska legendtexten.

En i flera avseenden banbrytande insats i den medeltida svenska legendtraditionens utforskning markeras av Valter Janssons doktorsavhandling 1934, ägnad de tre stora handskrifterna bakom FL. Dessa omtalas oftast under inarbetade beteckningar: Codex Bureanus (A 34) från mitten av 1300-talet, den omkr. hundra år yngre Cod. Bildstenianus (C 528), samt den ytterligare ett par decennier yngre Cod. Passionarius (E 8900). Jansson visar framför allt att ingen av dessa kan vara direkt avskriven efter någon av de andra utan att alla tre — oberoende av varandra och i ett ganska komplicerat mönster — måste härledas till en i dag förlorad, gemensam svensk förlaga. Tillkomsttiden för denna hypotetiska svenska urtext fastställs till sent 1200-tal. En ingående och skarpsinnig utredning ägnas frågan om textens geografiska proveniens och dess språkform. På dialektgeografiska kriterier förlägger Jansson legendariets ursprungsmiljö till götiskt område: dominikankonventen i Skänninge och Skara framstår båda som möjliga tillkomstorter.

Valter Janssons metod i denna undersökning anses ha blivit mönsterbildande i vårt sekels svenska medeltidsfilologi. Det handlar kort uttryckt om just den *filologiska* inriktning som avlöste pionjärskedet, då bl.a. Stephens verkade; man hade då framför allt varit upptagen med att göra texterna tillgängliga i någorlunda tillförlitlig tryckt form. Kring 1920 var i stort sett all handskriven svensk medeltidstext utgiven. Då tog filologerna över scenen: språkforskare som just Valter Jansson examinerade texterna i ljuset av den då mäktiga språkhistoriska forskningstraditionens betydande landvinningar. Med tidigare okänd precision kunde man nu yttra sig över såväl språkformen i texterna som handskrifternas relationer. I det mönstret förvaltades en filologisk tradition genom ett par forskargenerationer i svensk nordistik. — Vad man möjligen kunde kalla den tredje fasen i denna filologis

moderna utveckling inleddes för något decennium sedan, med den forskningsriktning som Carlquist och många med honom talar om som den *nya filologin*.

Utgångspunkten i denna "nya" filologi är — för att citera Carlquists egen variation av en central formulering i ett arbete av Suzanne Romaine (1982) — insikten att "varje unik handskriftsupptecknings språkliga och innehållsliga utformning är ett resultat av det kommunikativa sambandet mellan sändare och mottagare och skall sålunda kunna tolkas socialt" (s. 15). "Varje texts placering i en viss handskrift har en social förklaring", heter det också (ibid.). Omsatt i den filologiska forskningens konkreta verklighet betyder detta att den enskilda handskriftens unika utformning — i grafiskt arrangemang, piktur, språkform o.s.v. — bär vittne om produktionens och receptionens villkor i den miljö och i den konkreta situation, där det specifika dokumentet tillkom. Varför nedtecknades just detta dokument just där och just då? Vem eller vilka hade intresse av att det skedde, vem eller vilka drog nytta av det, och hur? För att bedöma sådant duger inte de sentida texteditionerna — om aldrig så omsorgsfullt utarbetade. Forskaren måste utgå från själva handskriftsdokumentet och ta ställning till alla karakteristika i deras utformning. Man måste m.a.o. aktualisera ett *kodikologiskt* perspektiv. De teoretiska riktlinjerna för sådan filologi har dragits upp, och de praktiska metoderna utvecklats, främst i Belgien, Frankrike och Nederländerna, senare också på bl.a. rysk, tysk, angloamerikansk — och även svensk — botten. Carlquist meddelar en stor mängd viktiga referenser till den internationella nyfilologiska litteraturen.

I Sverige har denna nya filologi odlats med särskild intensitet i Stockholm, i kretsen kring Barbro Söderberg. Den har — gärna vinklad mot reflexion kring medeltidens generella bok- och skriftkultur, dess s.k. *literacy* — varit grundtemat vid ett flertal tvärvetenskapliga begivenheter under 1990-talet. En viktig empirisk insats inom denna teoretiska ram markeras av Roger Anderssons studie över svenska medeltidspostillor (Andersson 1993). Den homiletiska genren är ju nära besläktad med legendlitteraturen, och postillorna intar också en mycket central position i det medeltida genresystemet. Carlquists legendmonografi ansluter sig värdigt till den just öppnade nya traditionen.

Hypoteser och syften

Den ledande hypotesen i Carlquists studie dikteras av den nya filologins inriktning mot socialt bestämda förklaringsfaktorer. På ett mycket generellt plan formulerar förf. hypotesen (s. 18) "att legendens utformning beror på dess ursprungs- och användningsmiljö".

Det sociala perspektivet handlar här om legendernas uppteckning och användning i skilda bruksmiljöer. Den viktiga skiljelinjen markeras av murarna kring *Vadstena kloster*. Utanför denna mäktiga, i det senmedeltida Norden dominerande kulturinstitution tänks legendgenren ha odlats på radikalt andra premisser än innanför: en lekmanpublik i sekulär miljö ställde rimligtvis helt andra krav på sin lektyr än det fromma klosterfolket. En "monastisk" särart i både innehåll och stil bör kunna avläsas i de senmedeltida vadstenadokumentens utformning, mer eller mindre distinkt olik både den som möter i det äldre skedets handskriftsdokument, tillkomna i FL:s gamla "folkliga" tradition, och i de samtida dokument som utanför klostermurarna kan antas föra denna tradition vidare med viss kontinuitet.

Lika viktig i undersökningens perspektiv är tidsdimensionen. Den fornsvenska legendgenren odlades i en levande tradition under drygt två sekel (1300- och 1400-tal). Det är rimligt att anta att förändringar inträffade — dels på linje med större, historiskt bestämda skeenden under nordisk och europeisk senmedeltid, dels, och i undersökningens perspektiv framför allt, i samspel med de omtalade skiftningarna i tillkomst- och bruksmiljöer.

Samspelet mellan dessa dimensioner i tid och rum ger ramen för prövning av den ledande hypotesen. Carlquist förelägger sig (s. 16 ff.) tre syften för sin studie över den fornsvenska legendgenren: en källkritisk översikt, en kronologiskt och socialt orienterad stilanalys, samt en diskussion kring Vadstena klostrets bidrag till svensk medeltida skriftkultur.

Det första syftet, den källkritiska översikten, fyller kap. 2. Det andra, stilanalysen, är temat för kap. 3, 4, 5 och 6. Under det övergripande stilkonceptet urskiljer Carlquist här tre s.k. textdimensioner: textens tillkomstprocesser (d.v.s. överflyttningen från latinska och avskrivningen från svenska förlagor; kap. 3), informationsstrukturen (stora delar av kap. 4) samt syntaxen (delar av kap. 4 samt kap. 5); det hela kompletteras i en studie av interpunktionen (delar av kap. 4 samt kap. 6). Det tredje syftet, diskussionen kring vadstenakostrets betydelse, fyller kap. 7.

Den "stilistiska" infallsvinkeln upptar alltså en helt dominerande del av boken (kapitelsviten 3–6 fyller omkr. 160 av drygt 200 sidor argumenterande text). — Det behöver knappast påpekas att förf. håller sig med ett vidsträckt stilbegrepp. Stil är för Carlquist "en faktor som genomsyrar både innehåll, struktur och språk. Stilen ingår i ett samspel mellan tradition och aktualitet förmedlat genom en social gemenskap." (S. 16.) Detta "oinskränkta" stilbegrepp ligger väl på linje med nyfilologins problematisering; Carlquist förankrar det explicit genom referens (s. 17) till en klagörande formulering av Barbro Söderberg (1996).

Legendkällorna

Kap. 2 meddelar alltså en källkritisk översikt, d.v.s. en grundläggande inventering av de medeltida folkspråkliga legendkällorna. Det handlar om den fornsvenska legendlitteraturens spridning i tiden, liksom dess lokalisering i det medeltida Sverige, om förändringar och variationer i helgonlegendens innehållstypologi och yttre tillkomstbetingelser — alltså en kartläggning av själva källmaterialet.

Carlquist börjar med att precisera själva legendbegreppet (22 f.); detta har han i det föregående mer eller mindre tagit för givet. I termen *legend* ligger ursprungligen, i relation till medeltidens eget språkbruk, förutsättningen att texten skall läsas på ett helgons festdag i almanackan. Denna kalendariska restriktion är inte aktuell i föreliggande undersökning. I stället urskiljer förf. fyra kriterier: (1) en medeltida helgonlegend är alltid *personrelaterad*, (2) huvudpersonen är alltid *ett helgon*, (3) legenden är alltid *narrativ*, och (4) en legendtext är alltid *grafiskt avgränsad* i textbärande handskrifter. Genom dessa restriktioner blir det möjligt att utesluta texter ur allsköns besläktade eller snarlika men inte identiska genrer. Helgonlegenden har beröringspunkter på skilda plan med t.ex. krönika, predikan och meditativ text — men bara beröringspunkter.

Informationsbasen i kap. 2 — och på sitt sätt i hela boken — är en systematiskt genomförd beskrivning av källorna (s. 25–36). Här meddelas uppgifter efter ett schema: handskrifternas datering, proveniens och innehåll samt antalet ingående helgonlegender; därtill kommenteras viktiga särdrag i dokumenten. — Översikten är mycket nyttig. En irriterande brist är dock avsaknaden av uppgifter om *utgåvor*. Förf.:s prioritering av själva handskriftsdokumentet må vara aldrig så väl

underbyggd av hans nyfilologiska syfte; för läsaren kvarstår ändå de tryckta textutgåvorna som de i normalfallet enda tillgängliga textversionerna, därmed också som den enda kontroll- och referensinstansen gentemot förf.:s framställning.

Totalt består Carlquists medeltida legendmaterial (några eftermedeltida dokument har bara marginell betydelse) av 31 handskrifter och två tryck; antalet legender är 255, antalet legenduppteckningar 423 (s. 24).

Carlquist preciserar de fyra delperioder han vill urskilja i medeltidslegendens drygt tvåhundraåriga blomstringstid (s. 36–38). Den första av dessa perioder täcker skedet från de äldsta bevarade folkspråkliga legenduppteckningarna kring 1300 fram till vadstenaklostrets grundande på 1380-talet (senare folkungatid). Under denna period förvaltas FL-traditionen, och bara två handskrifter är bevarade; den större och viktigare är Bureanus, som inrymmer 29 av periodens 31 legenduppteckningar. Den andra perioden omfattar vadstenaklostrets tidigare blomstring: ungefär till mitten av 1400-talet (den tidigare unionstiden, fram till växlingen mellan kungarna Kristoffer och Karl Knutsson 1448). Perioden räknar tio handskrifter och 215 uppteckningar. De tredje och fjärde perioderna täcker senare unionstid, fram till reformationen; det bortre gränsåret anger Carlquist till 1523. Andra halvdelen av 1400-talet (till abbedisseskiftet i Vadstena 1501, då klostrets storhetstid traditionellt anses avslutad) tillhör period 3; till denna period hör elva handskrifter och 117 uppteckningar — de senare har alltså blivit färre, handskrifterna mera "legendfattiga". Period 4 räknar åtta handskrifter och två tryck samt 60 uppteckningar.¹

Källornas *proveniens* skiftar. I en del fall är den svårbestämd och omdebatterad. Men, konstaterar Carlquist (s. 38 f.), Vadstena kloster dominerar både som tillkomst- och användningsmiljö för fornsvenska legendhandskrifter: huvuddelen av beståndet (ett drygt tjugotal handskrifter) tänker han sig (s. 44 f.) antingen både tillkomna och använda i Vadstena kloster eller åtminstone nedtecknade "i birgittinsk miljö" om också inte använda i Vadstena. De senare betecknas ibland (något ologiskt, då termen ju har vidare räckvidd) "birgittinska" handskrifter; de kan ha använts i sekulär miljö eller vara helt anknutna till filialen i Nådendal i Finland. — Särskilda proveniendiskussioner förs kring Lin-

¹ Viss inkongruens föreligger i relationen mellan dateringsuppgifterna i den systematiska källbeskrivningen och den grafiska illustrationen i Figur 2 (sid. 37). De tre viktiga handskrifterna C 528, A 108 och A 9 har i figuren placerats för långt fram på tidsaxeln; de i texten anförda dateringarna (sid. 32, 28 resp. 26) är de vedertagna.

köpingscodexen A 54 (s. 39 ff.) samt den notoriskt omdebatterade A 34 Bureanus (s. 41 ff.).²

Carlquist ägnar en serie delavsnitt i kap. 2 åt precisering av legendmaterialets typologi i några olika dimensioner. Det gäller kategorier som handskrifter, helgon och legender.

En dominerande handskriftskategori (s. 45–47) är FL-traditionens textvittnen: de nämnda tre stora handskrifterna jämte en mindre. Enbart dessa fyra innehåller tillsammans mer än hälften av materialets legenduppteckningar. Begreppet 'legendarium' är vedertaget men problematiskt; det inrymmer flera undertyper, och det svenska FL:s *kronologiska* disposition är internationellt sett tydligen säregen. Dominerande i den senare legendtraditionen är *samlingshandskriften*, som uppträder i dels en *religiös* variant av heterogen uppbyggelsekaraktär, dominerande i birgittinsk miljö, dels en mera sporadiskt förekommande *världslig*, där legenduppteckningar blandas med profant material. En säregen typ är slutligen *lektiehandskriften*, med innehållet arrangerat för bordsläsning i vadstenaklostrets refektorium; två representanter för typen möter, båda i period 4.

De helgon legenderna handlar om (s. 48–52) framträder i tre typer: *martyrer*, *bekännare* och *apokryfiska* helgon. Martyrerna dör för sin tro, medan bekännarna lever vidare i föredömlig fromhet; apokryf-helgonen har biblisk anknytning. Typernas fördelning är tydlig: martyrererna dominerar i FL-handskrifterna, bekännarna i religiösa samlingshandskrifter och därmed i Vadstena, apokryf-helgonen i någon mån i världsliga samlingshandskrifter. — Carlquist preciserar ingående de kvantitativa relationerna i de behandlade helgonens representation inom skilda delar av legendmaterialet. Han fastslår sålunda att 104 helgon omvittnas i legendkällor inom FL-traditionen, 116 i källor utanför samma tradition. Han namnger också dessa helgon (i notform). Läsaren får på grundval av denna genomgång den vädefulla möjligheten att

² Debatten kring den senares historia tillför Carlquist delvis nytt stoff. Han hävdar ett samband mellan den slutförda uppteckningen av Birgittas *Revelationes extravagantes* i den enda i dag bevarade handskriften, från sent 1400-tal, och ett fragment av samma text på A 34:s s.k. spegelblad, fastgjort på pärmens insida. Förf. tänker sig att en handskrift med tidigare uppteckning av Birgittatexten, efter den nyare, nu bevarades färdigställd 1487–96, blivit överflödigt och därför på sedvanligt sätt slaktats och fått släppa till ett blad som pärmförstärkning i A 34. Denna skulle i sin tur ha blivit "omodern" efter den något tidigare tillkomsten av Cod. C 528 Bildstenianus. Operationen skulle ha skett i samband med den ombindning av A 34 som uppenbarligen skett redan i medeltiden, och som ställts i samband med dess fragmentariskt bevarade skick. Ombindningen skulle därmed kunna tidfästas något säkrare.

placera varje legenduppteckning i hela den föreliggande fornsvenska traditionen i en hagiografiskt adekvat kategori.

Slutligen typologiserar också själva legenderna (s. 52 f.). Den vanligaste typen är *miraklet*, en berättelse om underverk, särskilt ymnigt förekommande i FL-traditionen. Andra högfrekventa typer är *levnadsbeskrivningen (vitan)*, dominerande i Vadstena, och *lidandesbeskrivningen (passionen)*. Typerna kan kombineras inom samma legend; Carlquist betecknar då legenden som *utbyggd*. Sådant är vanligt i FL-traditionens många marty- och apokryflegender, mindre vanligt bland de birgittinska vita-legenderna. En besläktad variabel är den grafiskt utmätta *textlängden*. Den är relativt sett hög i FL-legenderna, väl främst just på grund av dessas tendens till "utbyggnad", medan den är markant lägre i de äldsta och lika markant högre i de yngsta birgittinska legenderna. Förlängningen av texterna i det sista skedets birgittinska legender, som alltså inte kan skyllas utbyggnad, förklarar förf. som en expansion av de drag i den teologiska framställningen som, i förklarande och utläggande syfte, är riktade till en lekmanpublik.

Sammanfattningsvis konstaterar Carlquist (s. 53–56) att källmaterialet visar en klar skillnad mellan birgittinskt stoff och icke-birgittinskt. Det förra är mera enhetligt, präglad av en konsekvent anpassning till monastisk ideologi. På det innehållsplan som är aktuellt i detta kapitel är anpassningen märkbar i fokuseringen på ideologiskt viktiga helgon av bekännartyp och i prioriteringen av beskrivning av fromma levnadsbanor. Den yttrar sig också i den flitiga uppteckningen av — efterhand allt längre — legender i en rik uppsättning olika handskrifter, liksom antagligen i den medvetna sammanställningen av legender med annat uppbyggligt textmaterial i de religiösa samlingshandskrifterna. Den icke-birgittinska legendtraditionen är mindre enhetlig, även om en anpassning till profana målgrupper är tydlig nog. Underhållningsvärdet prioriteras i urvalet av martyrhelgon, som skildras mera dramatiskt och med starkare tonvikt på det yttre händelseförloppet, därtill utan någon tendens till textförlängning. FL-traditionens handskriftskällor är få, även om uppteckningarna är många; den senare icke birgittinskt anknutna legendtraditionen är fattig på såväl handskrifter som uppteckningar.

Legendtextens tillkomstprocesser

Iakttagelserna i kap. 2 kring variationer i textlängd i anslutning till legendtypologin pekar direkt vidare mot den första av de "stilistiska textdimensionerna", den som avhandlas i kap. 3. I fokus står här de två processer vari svensk legendtext nyskapades under genrens livstid. Det handlar dels om vad Carlquist kallar *överflyttningen*, varmed avses den totala transporten av innehållsstoff från latinska förlagor till svenska produkttexter, dels om *avskrivningen* av svenska legendtexter i nya svenska versioner.

Med *överflyttning* avser Carlquist ett vidare komplex av textförändrande strategier än det vi i dag normalt förknippar med termen *översättning*. Den senare är ju normalt "matrisbunden": kravet på "ekvivalens" mellan källtext och måltext på innehållsplanet är strängt. Översättaren förutsätts respektera förlagans representation av väsentliga innehållsenheter och är också förpliktad att efterbilda textens arrangemang av dessa "på makroplanet", d.v.s. åtminstone ned till den grammatiska meningens nivå; större tillägg, strykningar och omflyttningar är i normalfallet otillåtna. De latinspråkiga medeltidslegendernas omplantering i svensk språkform var inte på detta sätt principiellt matrisbunden. Carlquist registrerar *strykning* och *tillägg* av väsentliga innehållsenheter (alltså ofta större än meningar) samt *ordningsskifte* mellan sådana enheter. Vidare laborerar han med den problematiska kategorien *byte*, d.v.s. ersättning av en innehållsenhet med en annan; kriterierna för åtskillnad i tvetydiga gränfall mellan "byten" och kombinerade stryknings- och tilläggsstrategier redovisas tyvärr inte. — Saknas inslag som dessa i ett givet dokument, jämfört med dess förlaga, talar Carlquist om *bunden*, annars om *fri*, överflyttning. Samma grundläggande motsättning är aktuell inom avskrivningen.

Överflyttning och avskrivning behandlas först i period 1, d.v.s. i FL-traditionen, därefter i de tre yngre perioderna i vadstenatraditionen. Spridningen i det senare avsnittet över både bruksmiljöer och tid möjliggör systematisk åtskillnad mellan det sociala och det kronologiska perspektivet. Utfallet är — sådant det presenteras — tämligen distinkt.

Överflyttningen av FL-legenderna (s. 64–71) var väsentligen fri. Som särskilt påfallande nämns strykningar av teologiskt och lärt gods, som kan ha varit tyngande för lekmanpubliken (abstrakta utläggningar, referat till namngivna auctores, namnetymologier). "Relativt intakt" överflyttades däremot tydligt de mera rätlinjigt händelserelaterande avsnitten. FL-överflyttningen kan därmed sägas ha accentuerat legen-

dens narrativa stilprägel, forcerat berättelsens tempo. Carlquist vill se detta som "ett populariserande drag".

FL:s huvudkälla är ju Jacobus de Voragine's berömda verk *Legenda aurea* (s. 61 ff). Carlquist konstaterar att den moderna latinska standardeditionen av detta arbete (Graesse 1890/1969) trots grava brister faktiskt är användbar för detta slags tvåspråkiga textkomparationer. Svårare är att välja adekvat svensk version för en sådan jämförelse. Bör man föredra den bureanska eller den bildstenianska codexen, eller kanske någon kombination av dessa och den tredje, Passionarius? Bureanus representerar tidsskedet, medan den vadstenabaserade Bildstenianus av Valter Jansson påvisats förete den bästa läsningen. Det är dock, påpekar Carlquist med rätta (s. 59 f.), oklart i vilken utsträckning det senare förhållandet verkligen återspeglar närmare kontakt med FL-arketypen (vilket skulle tala för Bildstenianus' prioritet som referensmaterial) eller skvallrar om sekundär textförbättring, utförd i klostret (vilket skulle tala mot samma prioritet). Den senare möjligheten föranleder förf. att stanna för den säkert kloka lösningen att låta FL-traditionen representeras av den gemensama texten i de tre handskrifterna. Innebörden av ett sådant postulat har vi ju trots allt, främst på grundval av Valter Janssons utredning, en betryggande god uppfattning om.

Det sist antydda problemet an knyter till Carlquists behandling av relationen mellan dessa tre stora FL-handskrifter, analyserad i avskrivningsperspektivet (s. 72–83). — I förhållande till den hypotetiska urtexten återgår samtliga FL-handskrifter på avskrifter som måste betecknas som fria, hävdar förf. (s. 82). Han jämför i tur och ordning Bureanus och Bildstenianus, Bureanus och Passionarius samt Bildstenianus och Passionarius. Skillnaderna mellan dem är så pass stora, hävdas det, att de bara kan förklaras som utslag av medvetna strävanden i olika riktningar. Tesen beläggs statistiskt: Bureanus visar sig förete 155 innehållsenheter som saknas i Bildstenianus och 151 enheter som saknas i Passionarius, medan å andra sidan Bildstenianus kan uppvisa 282 enheter som är exklusiva gentemot Bureanus, Passionarius 277 enheter. Det är alltså uppenbart att de två yngre dokumenten företer mer innehållsrika textvarianter än Bureanus — vare sig nu detta betyder att de yngre har flera tillägg till eller Bureanus flera strykningar i arketypens text.

Gentemot varandra räknar de båda yngre handskrifterna 497 resp. 527 exklusiva enheter. De jämförelsevis höga värdena är intressanta, då de visar att Bildstenianus och Passionarius faktiskt utvecklats ganska

distinkt i var sin riktning från arketypen. Det är självfallet lätt för Carlquist att häri se den sociala dimensionen i avskrivningens skilda strävanden. Bildstenianus företer sålunda en monastisk tendens, som yttrar sig i "ett närmande till den latinska källtexten" som det något oklart formuleras (s. 82), liksom i "en tendens till betoning av de teologiska inslagen"; det senare, heter det, "kan tolkas som ett uppbyggligt drag". I Passionarius sägs förekomma både förtydligande tillägg och förenklande, "handlingsförstärkande" strykningar, bl.a. konsekvent utmönstring av latinitat — allt drag som pekar bort från den monastiska sfären. Därmed blir det också meningsfullt att jämföra Bureanus och Passionarius i tidsdimensionen; den senare uppges förete ett modernare språk, särskilt i ordvalet.

Dessa iakttagelser kring de tre stora FL-handskrifternas relationer kan bidra till viss ytterligare skärpning och nyansering av Valter Janssons klassiska utredning och är såtillvida mycket värdefulla. Man beklagar bara att Carlquist inte avvinner sitt kvantitativa material det fulla informationsvärdet. Hade han gjort sig mödan att precisera i vilken utsträckning avvikelserna mellan vardera av de två yngre handskrifterna och Bureanus *sammanfaller* med avvikelserna samma yngre handskrifter *sinsemellan*, hade utfallet av hans hypotesprövning framstått ännu klarare än det nu gör. I synnerhet ett högt värde för detta sammanfall (alltså med innebörden att avvikelserna i de yngre handskrifterna mot Bureanus väsentligen utgör delmängder av avvikelserna dem emellan) skulle ju avsevärt skärpa konturerna av den socialt och funktionellt betingade uppsplätning av legendtraditionen som Carlquist vill belägga. Nu avstår han från denna precisering, och läsaren får nöja sig med en förvisso intressant bild, som dock, med rimligtvis ganska ringa möda, hade kunnat göras skarpare.

Den monastiska överflyttningen i de tre senare skedena undersöker Carlquist först synkront i ett socialt perspektiv: legender i fyra handskriftsdokument från period två jämförs med sina latinska förlagor (s. 84-93). Tre grupper urskiljs: handskrifter tillkomna och brukade i Vadstena (nedan kallade vadstenahandskrifter), handskrifter tillkomna i birgittinsk miljö men ej brukade i Vadstena (nedan kallade birgittinska handskrifter), samt handskrifter som icke tillkommit (och synbarligen inte heller brukats) i vare sig Vadstena eller annan birgittinsk miljö (nedan kallade icke-birgittinska handskrifter).

Som entydig vadstenahandskrift mobiliseras den viktiga Cod. A 110 (Oxenstiernianus) från klostrets första decennier i slutet av 1300-talet, ett av de allra äldsta vadstenadokumentet. Den är sammansatt av

flera, sekundärt sammanbundna partier. Carlquist har valt tre fristående stycken: *Järteckensbok* (överflyttad från samlingen *Vitae patrum*) samt legenderna om *Juliana* och *Clara* (överflyttade från *Legenda aurea* resp. den snarlika samlingen *Acta Sanctorum*). Det visar sig att det förstnämnda stycket är fritt överflyttat, medan Juliana- och Clara-legenderna, intressant nog, företer en ganska strikt bunden överflyttning. Snarast tycks det röra sig om något som liknar modern, matrisbunden *översättning*, inte olik den som möter i den samtida stora försvenskningen av Birgittas uppenbarelser, som man tänkt sig färdigställd till nunnekonventets invigning 1384. Denna avviker egentligen föga från en nutida romanöversättning.

Den brytning mellan en fri och en bunden överflyttningspraxis som därmed framträder i de äldsta vadstenadokumenterna har ingen giltighet i texter från samma period brukade utanför klostret (s. 88 ff). Såväl Margareta- som Marialegenden i de birgittinska handskrifterna A 54 resp. D 4 som Erikslegenden i den icke-birgittinska Reg. 525 är fritt överflyttade — låt vara på delvis skilda sätt, generellt också med lägre grad av frihet än i FL-traditionens överflyttning. Särskilt i de båda birgittinska dokumenterna handlar det dock, hävdar Carlquist, om en populariserande publikanpassning liknande den i FL: det yttre händelseförloppet prioriteras, inslag av lärdom och uppbygglig utläggning tonas ned.

Kronologiskt blir det nu spännande att följa utvecklingen av överflyttningen i Vadstena under senare perioder. Fortsätter den intressanta brytningen mellan fritt och bundet förhållningssätt? Carlquists resultat (s. 93–108) antyder väl ett garderat positivt svar. Fri överflyttning möter i Hieronymuslegenden i Cod. A 10 från period 3, mera bunden däremot i Nereuslegenden i A 9 från samma period. I period 4 betecknas samtliga undersökta överflyttningsföretag — legenderna om Briccius i Vadstenalektionariet i Cod. A 3 samt om Sju sovare, Stephanus påve och Otilia, samtliga i B 70 a — som tämligen eller i hög grad bundna. I den sistnämnda handskriften möter också överflyttningar från medellågtysk förlaga; sådana har tidigare karakteriserats som mera bundna än överflyttningar från latinet (Bengtsson 1947), och Carlquists analys av den från lågtyska överflyttade Annalegenden bekräftar detta.

Carlquist kan därmed formulera den tänkvärda slutsatsen (s. 107 f.) att överflyttningstraditionen i Vadstena kloster förändras med tiden. De fria överflyttningarna tillhör ett äldre skede, då de uppträder jämte bundna, men de senare blir efterhand allena rådande. Period 3 beskrivs som ett övergångsskede — något oegentligt. Skall man tala om ett så-

dant bör det rimligtvis omfatta hela 1400-talet, då ju Cod. A 110 i period 2 dateras före 1400 och A 9 och A 10 i period 3 kring 1500. Vad förf. tecknar är i verkligheten inte en kontinuerlig övergång utan en diskret kontrast mellan två lägen, skilda åt av ett drygt sekel. Hur "övergången" närmare gestaltat sig under loppet av detta sekel får vi inte veta.

Iakttagelsen är dock intressant nog. Carlquist uppfattar den självfallet i sitt socialt funktionella perspektiv: bunden överflyttning kan vanligen tolkas "som ett utslag av en monasticerande publikanpassning" (s. 118). Skildringar av klosterideologiskt centrala helgongestalter, liksom teoretiska diskussioner kring det andliga livets företrädaren framför det världsliga, var avsedda för klostrets eget folk och tarvade föga av popularisering. Detta gods kunde då också utan våda för tillgängligheten återges i mera latinbunden form. Förklaringen förutsätter förstås att sådant "monastiserande" stoff verkligen blir allmänt vanligare med tiden i klostrets interna skrivelser — ett förhållande som väl är för handen i det anförda materialet, men som förf. egentligen aldrig argumenterar kring. Blir klosterfolket verkligen alltmera självbespeglade i sin hållning till verkligheten? Eller vilar intrycket bara på de få texter som förf. valt — och valt efter i sammanhanget helt ovidkommande kriterier? (Det främsta urvalskriteriet tycks ha varit den plågsamt sparsamma tillgången till säkert fastställbar latinsk originaltext.) Frågan tål att ställas, särskilt som den föregivna utvecklingen i det svenska vadstenaklostret tydligen, enligt de internationella referenser förf. själv anför (t.ex. s. 57) eller antyder (s. 117), avviker från motsvarande tendenser i kontinental överflyttning av latinskt legendmaterial till medeltida folkspråk.

Det är frestande att föreslå en alternativ eller kompletterande förklaring. Carlquist antyder den faktiskt själv, dock först i sin avslutande sammanfattning (s. 227) och där helt summariskt. Den hade förtjänat att utvecklas närmare redan i överflyttningskapitlet. — Förklaringen utgår från den spänning som rimligtvis måste ha varit för handen i vadstenaklostret mellan en äldre och en yngre skriftkultur. Den äldre var präglad av en förmonastisk parafrastadition, d.v.s. den "fria överflyttning" som Carlquists bok till väsentlig del handlar om. Den hade odlats under folkungatiden i bl.a. just FL, och det är väl ganska naturligt om den gärna oreflekterat fortsattes i ny legendöverflyttning i senare skeden. Den yngre traditionen var den strikt matrisbundna *översättning*, som kommit till med vadstenaklostret självt och först blivit omsatt i den ovan nämnda stora försvenskningen av Birgittas uppen-

barelser. Denna moderna tradition odlades flitigt under klostrets litterära blomstringstid i den välkända och omfattande översättningen av religiös litteratur inom ett vidsträckt genrespektrum.

Den *legendöverflyttning* som man uppenbarligen också ägnade sig åt i klostret skilde sig från den modernare översättningen om inte annat just däri att den var förankrad i ett äldre, folkspråkligt skrivsätt. Detta hade i ett tidigare skede varit det enda naturliga vid återgivning på svenska av latinsk text. Att sådan legendöverflyttning i en sentida klosterutformning kunde färgas av båda traditionerna är knappast märkligt. Inte heller behöver man väl förvåna sig över att den moderna, formellt striktare översättningstraditionen med tiden tog överhand som föredöme. Det var ju under alla förhållanden den som hörde framtiden till.

Innanför klostermurarna skulle alltså utvecklingen inom legendgenren av det Carlquist kallar överflyttning kunna skrivas in i ett mönster som generellt sett är mycket vanligt i alla kultursammanhang: en syntes mellan gammalt och nytt, som fortskrider i tiden på det nyas villkor. — Analogt kan den friare legendöverflyttningen utanför klostermurarna förklaras med det större avståndet till den vid denna tid ännu ganska exklusivt monastiska moderna översättningstraditionen.

Den antydda alternativa förklaringen styrks möjligen indirekt av Carlquists bild av *avskrivningens* variationer i legendgenren. Här framträder ett helt annat mönster än i överflyttningen.

I det sociala perspektivet (s. 108–112) liknar bilden av avskrivningen det synbarligen klara utfallet av jämförelsen mellan de tre stora FL-handskrifterna. I period 2 skrivs FL-legender av i vadstenacodexen A 110, i period 3 skrivs legender i A 108 (Själens tröst) av i Cod. C 923, och i period 4 återkommer A 110 som förlaga för legendavskrifter i Cod. C 61. I samtliga fall är avskrivningsförhållandet fritt. Åtminstone i det första och det tredje fallet vill Carlquist förklara detta socialt: som anpassning efter avvikande behov i en bruksmiljö som avviker från tillkomstmiljön. — Vid avskrivning för bruk inom *samma* miljö som tillkomstmiljön, där det kronologiska perspektivet i någon mån kan renodlas, är mönstret ett annat (s. 112–116). I period 2 skrivs Gregoriuslegenden av i Vadstena i ett obetydligt yngre vadstenadokument (Codd. Mh 20 resp. A 49).³ I period 4 skrivs FL-legender i den bildstenianska codexens vadstenapräglade tappning av i det s.k. Vadstenalektionariet (Codd. A 3 och B 70b). Kopistens förhållningssätt i båda dessa fall av intern vadstenaavskrivning är mycket bundet. Det-

³ De båda handskriftfiftern har olyckligtvis bytt plats i Figur 7, s. 61.

samma är förhållandet vid avskrift i period 4 av Mariamiraklet mellan två dokument som båda saknar påvisad vadstenaanknytning (Codd. D 3 och Saml. 1a).

Det förefaller alltså som skulle frihet i avskrivning betingas av ambitioner att anpassa texten till andra brukargrupper än de ursprungligen tillämnade. Saknas dessa ambitioner, som i den interna vadstenaavskrivningen, uteblir också avvikelserna. Någon kronologiskt betingad avskrivningsvariation i Vadstena, liknande den som var så framträdande i överflyttningen, kan man inte tala om. Det skulle rimligtvis betyda att Carlquists socialt orienterade förklaringsmodell åtnjuter en mera självklar hegemoni i relation till avskrivning än till överflyttning. I det senare perspektivet återstår en kronologisk variation att förklara. Det är kanske inte så konstigt: som textskapande process är överflyttning en verksamhet av vidare dimensioner än avskrivning. Behovet av andra förklaringar än social anpassning anmäler sig — och de behöver alltså inte heller vara så avlägsna.

Informationsstrukturen

Den andra "stilistiska textdimensionen" aktualiserar motsättningen *narrativ*: *ideologisk*, och därmed legendens informationsstruktur, avhandlad i dominerande delar av kap. 4. — Denna struktur bör väl i helgonlegenden alltid kunna återföras på ett narrativt grundmönster, ett sådant tillhör ju basen i en episk genre, som Carlquist också framhåller (s. 125 f.). Men därutöver uppvisar de olika dokumenten varierande förekomst av *ideologiskt* laddade innehållselement, och dem vill Carlquist inte oväntat koppla särskilt till legendernas uppteckning och användning i skilda bruksmiljöer. Det är i de klosterbundna legenderna som den monastiska ideologin kan förväntas på skilda sätt lysa igenom i informationsstrukturen. Det är också rimligt att anta att de narrativa dragen i strukturen är svagare i dessa legender, att det rappa berättandet dominerar i texter som riktar sig till en bredare och mera profan publik.

Carlquist väljer här ut fyra legender för närläsning, en från varje period. Äldst är legenden om *Bartholomeus* i Cod A 34 Bureanus, alltså inom FL-traditionen i ett förmonastiskt textvittne. Den tidigare nämnda, bundet överflyttade legenden om *Clara* i Cod. A 110 från sent 1300-tal får representera det äldsta legendskiktet i Vadstena, och legenden om *Margareta av Skottland* i Vadstenalectionariet i Cod. A 3

från 1502 ett betydligt yngre skikt; tidsavståndet omspannar som synes, liksom vid överflyttningsanalysen, hela 1400-talet. Det allra yngsta skiktet i klostrets legendtradition företräder legenden om *Rakel* i Linköpingslegendariet i Cod. B 70a från 1520-talet.

Analysen av informationsstrukturen föregår i flera steg. Det första avser det s.k. *narrativschemat*, här uppfattat på grundval av William Labovs teorier (främst enligt Labov 1977). Detta schema upprättar man genom segmentering av texten i innehållsbestämda sekvenser. De viktigaste i Carlquists medeltida legendperspektiv benämner han *orientering*, *förveckling*, *evaluering* och *upplösning*. Förvecklingen bär upp det yttre händelseförloppet och är som sagt självskriven i en episk genre. Dess relativa utrymme antas samvariera med graden av underhållande ambition, medan uppbyggelsesträvan kan förväntas prioritera främst orientering och evaluering, vilka är mera ideologiskt laddade.

Nu är ju olikheterna mellan Labovs undersökning och Carlquists förvisso många och djupgående. Labov beskriver, på grundval av bl.a. inspelade intervjuer, den amerikanska negerbefolkningens subsociala variant av icke standardiserad engelska — en språkform som, efter vad han visar, är rik på adekvata uttrycksresurser, i viss mening ett kulturspråk med fast och väl etablerad struktur. Carlquist nämner den teoretiska och metodiska komplikation som ligger i skillnaden mellan analys av talspråk och av skriftspråk; han hänvisar till några svenska forskare som framgångsrikt skall ha överbryggat denna klyfta i Labovinspirerade skriftspråksstudier (s. 124). Men steget till de fornsvenska helgonlegenderna är längre. Labov själv betonar uttryckligen att han undersöker (muntliga) framställningar av "events which (it is inferred) actually occurred" (1977, 359 f.). Carlquists position hade nog inte undergrävts om han åtminstone kort diskuterat just *fiktions* teoretiska problematik i relation till en medeltidsgenre, vars receptionsförutsättningar hos den samtida publiken vi trots allt vet ganska litet om. Trodde man på legenderna? — Risken för anakronistiska felslut, grundade på förhastad kopiering av undersökningar, som styrts av helt andra syften och baserats på helt andra materialtyper, är inte försumbar.

Ändå måste man uppfatta Carlquists orädda mobilisering av modern textlingvistisk teoribildning som ett friskt grepp. I sig självt är det ägnat att berika de språkhistoriska perspektiven och verka livgivande på medeltidsfilologin. Detta framstår särskilt klart i de övriga infallsvinklar han väljer i studiet av legendtexternas informationsstruktur.

Ett viktigt moment i analysen gäller sålunda arten av personintro-

duktion. Här avgränsas *relation* från *monolog* och *dialog*; de senare anses medverka till att händelseflödet stannar upp och berättelsens tempo blir långsammare.

Informationsanalysen innefattar också försök att mäta graden av *ideologisk laddning i remat*. Konkret utmynnar detta i urskilning av olika element i satsernas innehållsbärande, syntaktiskt underordnade partier, främst s.k. innehållsadverbial, som vittnar om budskapets ideologiska inriktning, särskilt dess betoning av kristen förkunnelse och uppbyggelse.

En nära besläktad variabel — förmodligen lättare att mäta — är fördelningen på olika *verbtyper*. Här ställer Carlquist framför allt de s.k. *handlingsverben*, de viljestyrda och medvetet agerande subjektens predikatsverb, mot *händelse-* och *tillståndsverb*. De senare står för det som "bara händer" — i legendernas värld ofta genom Guds outgrundliga ingripande — respektive för vilande tillstånd. Förf. menar att andelen av dessa båda senare verbtyper bör indicera "ideologiska inslag, här avstannar ju berättelsen" (s. 125). Formuleringen är delvis tvivelaktig — även s.k. händelseverb måste ju sägas "föra handlingen framåt", låt vara längs andra vägar än de av subjekten kontrollerade. Frågan är väl vad man vill mäta: berättelsens narrativa dynamik, varvid rimligtvis de statiska tillståndsverben står ensamma mot de två övriga typerna, eller (som förf. uppger vara syftet) den ideologiska laddningen. I det senare fallet blir väl gränsdragningen gärna en annan. Avser man den styrande viljans fördelning på de agerande personerna respektive den gudomliga försynen, tycks, åtminstone vid första påseende, det rimligaste förfarandet vara att skilja mellan "handlings"- och "händelseverben" och lämna den tredje, statiska typen å sido.

Resultatet av de fyra valda legendernas närläsning efter detta analyschema avtecknar sig inte utan vissa konturer. I Bartholomeuslegenden upptar förvecklingen inemot 90 % av textmassan och handlingsverben 61 % av verben. I Claralegendet⁴ upptar förvecklande textinslag bara omkring halva texten, och handlingsverben utgör också bara 50 % av verben. I Margaretalegenden har motsvarande värden sjunkit ytterligare, till så litet som en femtedel av texten respektive 45 % av verben. I Rakelslegenden noteras däremot förvecklingsandelen till inemot 70 % av texten, medan andelen handlingsverb håller sig kvar på den lägre nivån, med 47 % av verben.

⁴ D.v.s. i ett av Carlquist närmare undersökt parti av Claralegendet. Analysen av denna legend redovisas irriterande oklart, bl.a. utan de tabellariska uppställningar som väsentligt underlättar läsningen av de tre övriga legendanalyserna.

Så långt är utfallet som synes i stort sett positivt i relation till hypotesen. Mot de dramatiska kastningarna i förvecklingsandelen kontrasterar skarpt den påfallande stabila verbtypsfördelningen. Den senare variabeln är dock inte okänslig i relation till det väntade utfallet, och den rör sig också helt efter förväntningarna; sannolikt är den det säkrare måttet på de textkvaliteter Carlquist är ute efter. Rakelslegenden uppvisar en oväntat stor textandel förveckling, men värdet för verbtypsfördelningen kan nog tolkas i korrigerande riktning: "förvecklingen" i Rakelslegenden har förmodligen något annan karaktär än i FL-legenden. Den förväntade bilden av en narrativt lugnare klosterlegend, med starkare inslag än FL-legenden av utläggning och värdering, har i alla händelser bekräftats. — Den bekräftas i stort också av Carlquists uppgifter om ideologiska inslag i "remat", vilka dock är något osystematiskt framställda och svåra att referera stringent.

Inemot hälften av textmassan i Bartholomeuslegenden upptas av monolog och dialog (huvudsakligen det förra). För Claralegenden undanhålls läsaren irriterande nog de exakta uppgifterna, men Carlquists mera allmänna uttalanden ger intrycket att relationen dominerar stort. Det gör den i Margareta- och Rakelslegenden också: i båda dessa texter är mindre än femtedelen av textmassan monolog eller dialog. — Mönstret kan möjligen förvåna. Inslag av monolog och dialog tänktes ju dämna upp händelseflödet, bromsa berättelsens tempo, vilket man väntar mindre av i en "populariserande" texttyp som FL än i en "monastiserande". Tyngre väger dock uppenbarligen monologens och dialogens *dramatiserande* potential, som är väl förenlig med uttrycksbehoven inom all brett publikanpassad berättarkonst. Det är väl närmast detta som Carlquists resultat här gör uppenbart, och det hade kunnat sägas tydligare.

Syntaxen

Den tredje textdimensionen är alltså syntaxen, en även i mera traditionell mening entydigt "stilistisk" variabel. Dess pendlingar på skalan *enkel* : *komplex* kopplar Carlquist främst till överflyttningen. Syntaxens problematik diskuterar han inledningsvis i kap. 4 (s. 126–28). Tämmligen tentativt berörs sedan vissa syntaktiska fenomen i samma fyra särstudier i kap. 4 som dem vilka låg till grund för den informationsstrukturella analysen. Därefter analyseras den syntaktiska strukturen på ett bredare underlag och mera systematiskt kvantitativt i kap. 5.

Utgångshypotesen kan summariskt formuleras enligt den polära kontrasten mellan å ena sidan *enkel* syntax, *fri* överflyttning och *folklig/icke-monastisk* stil, och å andra sidan *komplex* syntax, *bunden* överflyttning och *monastisk* stil. Det innebär att syntaxen kan förväntas vara enklare i FL-traditionens äldsta, fritt överflyttade legendtexter (representerade främst av Cod. Bureanus) än i de senare skedenas vadstenabaserade, mera latinbundna upppteckningar, likaså enklare i de senare skedenas icke-birgittinska legendtext än i den birgittinska. Vidare bör den med tiden alltmer bundna karaktären av vadstenaklostrets legendöverflyttning gynna en utveckling mot ett syntaktiskt alltmera komplext svenskt klosterspråk.

Först måste väl då sägas att det ovan refererade grundpostulatet för jämförande studier i ett latinöversatt/latinöverflyttat fornsvenskt textmaterial kanske är litet i enklaste laget. Carlquist diskuterar det överhuvudtaget inte. Han konstatererar bara att "en komplex [syntax] bör visa på en mer latininspirerad skriftspråkssyntax" (s. 126). Syntaxen i latinska textkällor förutsätts alltså a priori vara komplex. Analogt heter det också att "en enkel syntax bör vara fri från främmande drag". — En sådan oreflekterad sammanställning av syntaktisk komplexitet och "främmande inflytande" är inte lyckad.⁵ Detta till trots fungerar hypotesen.

De variabler som figurerar i den syntaktiska analysen är alla lika välkända som väl beprövade i modern svensk språkforskning. Den grundläggande enheten är *makrosyntagmen* (MS). Dennas typologi ägnar Carlquist tyvärr bara förstrött intresse,⁶ dess viktigaste typ är naturligtvis (den syntaktiskt, inte grafiskt, avgränsade) *meningen*, särskilt i dess *påstående* huvudfunktion. Meningens *längd* mäts, som sedvanligt i termer av *ordmängd*. Vidare urskiljs *fundamentet* i huvudsatsen; dess *satsdelsfördelning*, *längd* (likaså i ordantal) samt relativa *andel* av

⁵ Sammanställningen bär tycke av den syn på relationen "inhemskt" : "främmande" som länge och ofta tagits för given i svensk nordistik. Explicit formulerad bildar den en viktig utgångspunkt i t.ex. Gösta Holms (i sitt slag förträffliga) stilhistoriska pionjärverk *Epoker och prosastilar* (Holm 1967). Ett sådant traditionellt tankemönster bör inte utan diskussion godtas som premiss i "den nya filologins" argumentarsenal.

⁶ Det är beklagligt därför att Carlquist i sin redovisning av "tomt" fundamentfält (i tabellerna 16, 21 och 26, respektive s. 179, 185 och 191) inte särskiljer vanliga frågesatser, som ju definitionsmässigt har tomt fundamentfält, från de påståendesatser i vilka ett tomt fundamentfält faktiskt har stilistisk relevans (bl.a. fall av inversion efter *och*). De sammanslagna värden förf. uppger för dessa båda kategorier är av ringa intresse och saknar jämförelsematerial i andra undersökningar. Den "äkta" inversionens frekvens specificeras visserligen i texten, för vadstenahandskrifterna (tabell 26) dock endast ofullständigt.

meningen meddelas. "Underordningsfrekvensen" (Carlquists term) avser här dels *underordnade satser* (US), dels *koordinationsfraser* (KF). Vidare redovisas bruket av vissa satsförkortningar: *ackusativ med infinitiv* samt s.k. *satsbärande presens participkonstruktioner*. Också andelen *inhållsadverbial* beräknas. — Fyra av dessa variabler kan förväntas samvariera på komplexitetsskalan: meningslängd, fundamentlängd, frekvens av underordnade satser samt frekvens av participkonstruktioner. Höga värden signalerar här hög grad av syntaktisk komplexitet.

Teoretiskt återgår denna typ av syntaktisk analys på strukturellt inriktad språkvetenskap; en viktig utgångspunkt är Paul Diderichsens positionsgrammatik (Diderichsen 1962). Metoden är kodifierad i två s.k. manualer (Loman & Jörgensen 1971 resp. Teleman 1974), båda flitigt använda i senare decenniernas forskning kring modernt och i viss utsträckning också äldre svenskt och nordiskt språk. På fornsvenskt material har modellen tillämpats ett par gånger tidigare (Platzack 1980, Wollin 1981, 1983).

I de fyra närlästa texterna i kap. 4 samvarierar de båda första av de ovannämnda fyra variablerna i texterna från de tre första perioderna, medan den yngsta texten bryter mönstret. Både meningslängd och fundamentlängd företer sålunda jämförelsevis låga värden i Bartholomeuslegenden från period 1: 14,4 ord/MS resp. 2,9 ord/fund. I Claralegenden från period 2 har dessa värden — som man kunde vänta — ökat till 17,4 resp. 5,0; i Margaretalegenden från period 3 sjunker de ånyo till 14,8 resp. 3,4, vilket onekligen går mot hypotesen. I Rakelslegenden från period 4 noteras ånyo ett högt värde för den ena variabeln, 18,0 ord/MS, ett lågt för den andra, 3,0 ord/fund. Den tredje av de fyra variablerna, det relativa frekvensvärdet för underordnade satser, uppträder helt efter hypotesen och bryter därmed delvis samvariationen: värdet är för de fyra texterna respektive 82, 94, 99 och 99 US/100 MS. Detsamma gäller (så långt förf.:s redovisning överhuvudtaget meddelar information i kvantitativa termer) den fjärde variabeln: de latiniserande participfraserna tycks vara jämförelsevis mindre vanliga i FL-legenden, betydligt vanligare i vadstentexterna.

Likaså enligt vedertagen förväntan uppvisar frekvensen av koordinationsfraser ett mönster diametralt motsatt det för underordnade satser: respektive 54, 20, 21 och 22 KF/100 MS. Här avses uteslutande s.k. predikatskoordination (typen *han spelade OCH SJÖNG*), ett språkbruk som ju snarare drar åt den andra polen på komplexitetsskalan.

Detta garderat positiva utfall av hypotesprövningen i kap. 4 upprepas i större skala i kap. 5. Här ställs ett representativt urval vad-

stenalegender från perioderna 2, 3 och 4 mot samtida text: dels icke-birgittinsk, d.v.s. legendtext både producerad och använd i sekulär miljö (s. 177–83), dels "birgittinsk" men inte entydigt vadstenabunden (s. 183–88). Skillnaderna är genomgående störst mellan de båda senare kategorierna och går helt med hypotesen: 12,1 resp. 16,7 ord/MS, 2,8 resp. 3,8 ord/fund., 63 resp. 90 US/100 MS. Vadstenatexterna (s. 188–98) inordnar sig i stort mellan dessa nivåer; det är alltså den "birgittinska" texttypen som företer den mest komplexa syntaxen. Det förvånar inte: texttypen företräds bl.a. av den s.k. Jöns Buddes bok (Cod. A 58), vars upphovsman också i tidigare undersökningar påvisats förete en höggradigt komplex syntax i sin latinöversättning. Mycket riktigt företer Jöns Budde också de allra högsta värdena i Carlquists redovisade material: 21,5 ord/MS, 5,2 ord/fund. och 123 US/100 MS.

I den interna vadstenakronologin möter en fördelning som i allt väsentligt — och utan större dramatik — bekräftar hypotesen om ökad syntaktisk komplexitet. I period 2 räknar genomsnittet av de studerade texterna 15,7 ord/MS; i de två senare perioderna är motsvarande värde 14,6 resp. 18,8. Den genomsnittliga fundamentlängden är respektive 3,2, 4,2 och 4,2 ord; de underordnade satserna räknar respektive 96, 98 och 120 förekomster på 100 MS. För predikatskoordinationen noteras väsentligen en analogt inverterad serie: respektive 44, 21 och 27 KF/100 MS.

På det hela taget bekräftar alltså dessa kvantitativa iakttagelser i legendsyntaxen Carlquists styrande hypotes. Det är förvisso ett intressant resultat.

Särdeles problematisk bland de syntaktiska variablerna är *satsdelsfördelningen* i de påstående huvudsatsernas *fundamentfält*, normalt mätt i den genomsnittliga andelen subjekt. I de fyra närlästa texterna i kap. 4 är denna andel högst i FL-legenden, lägre i de tre senare vadstenaleganderna: 51 resp. 18, 30 och 34 % (resp. s. 134, 145, 155 och 164).⁷ I kap. 5 inrättar sig detta värde i det allmänna mönstret: 49 resp. 32 % i icke-birgittinsk resp. birgittinsk text, samt respektive 47, 29 och 32 % i de tre periodernas vadstenatext. Värdet är alltså negativt korrelerat med komplexiteten: låg subjektsandel i fundamentet betyder

⁷ För Bartholomeuslegendens procentsats (51) måste den reservationen göras, att förf. inte uttryckligen uppger detta värde. Det heter bara (s. 134) att "51 ms har subjekt i fundamentet", ett uttalande utan skönjbar rimlig innebörd. Då just procentsatsen subjekt i fundamentfältet uppges på motsvarande plats i argumentationen för de övriga närlästa texterna i kapitlet, föredrar jag att läsa förf.:s kryptiska formulering i analogi härmed.

normalt hög adverbialsandel, vilket i sin tur indicerar hög grad av utbyggnad med normalt "rematiskt", innehållstungt och därmed meningsförlängande (och i förekommande fall alltså även fundamentförlängande) stoff. Dessa relationer kan Carlquist givetvis koppla till sina hypoteser om starkare inslag av "ideologiska" element i monastisk än i icke-monastisk legendtext, liksom om en ökning över tid av sådana inslag i vadstenalegenden. Hans resultat är såtillvida entydigt och likaså mycket intressant.

Problemet ligger i den allmänna nivå där dessa värden konstateras. Den är i ett vidare språk- och stilhistoriskt perspektiv anmärkningsvärt låg. I nusvensk normalprosa pendlar subjektsandelen i fundamentfältet mellan 60 och 80 %; runt en tredjedel brukar vara adverbial. Dessa proportioner har enligt utförda undersökningar (t.ex. Wieselgren 1971) varit någorlunda stabila åtminstone de senaste två seklen. Svensk medeltidstext har numera också undersökts på tämligen bred front (före Carlquist främst av Wollin 1983). Bilden avviker entydigt och radikalt från den moderna: subjektsandelen i det fornsvenska fundamentfältet överstiger sällan, och då bara obetydligt, 50 %; normalt varierar den i skiktet mellan 30 och 50 %. — Någon gång i äldre nysvensk språkutveckling har alltså en förskjutning drabbat den subtila balansmekanik som reglerar fundamentfältets syntax. Åtminstone om man ser till det kvarstående resultatet, har förskjutningen varit dramatisk. Dess datering, genreförankring och närmare förlopp — liksom naturligtvis dess orsak — återstår för språkhistorikerna att utreda.

När Carlquist inte med ett ord berör dessa större sammanhang, behöver det väl inte klandras. Men hans framställning hade inte förlorat på en påminnelse om de vidare perspektiv som material och resultat så påtagligt aktualiserar.

Den syntaktiska analysen i kap. 5 inrymmer ytterligare två problem, och då av mera metodologisk karaktär. — Det ena gäller också fundamentet. Carlquist uppfattar fall av s.k. dubbling i fundamentfältet (typen *när jag kom hem, Då tog jag mig ett bad*) som "dubbelt", d.v.s. tvåledat fundament. En sådan analys är helt oortodox i den tradition förf. verkar i och undergräver värdet av hans resultat vad gäller omfattningen av faktiskt "dubbelt fundament" (d.v.s. fall av verkligt disparat satsdelskombination i fundamentfältet). De värden han nu redovisar för denna kategori (i tabellerna 16, 21 och 26, respektive s. 179, 185 och 191) blir orimligt höga och undandrar sig varje meningsfull jämförelse med motsvarande beräkningar i andra undersökningar.

Det andra problemet gäller den statistiska redovisningen. I den

vällovligen avsikten att översiktligt karakterisera en hel textkategori eller en hel period i relation till en given variabel vill Carlquist ofta slå samman de enskilda texterna inom kategorin/perioden och för den aktuella variabeln uppge ett värde, som tänks representera samtliga texter. Han väljer då att summerna de enskilda texternas *absoluta* frekvenstal och räkna fram ett relativt frekvensvärde för denna totalitet. Emellertid varierar ofta de enskilda texternas storlek. Denna variation är i flera fall mycket vidsträckt (sommiga texter är mångdubbelt större än andra). Rimligtvis är skillnader i textstorlek ointressanta i relation till förf.:s frågeställningar. Ändå återspeglas naturligtvis denna variation i totalvärdet och färgar detta på ett i sammanhanget helt ovidkommande sätt. De totalvärden förf. räknar fram blir suspekta och duger i princip inte för den åsyftade jämförelsen mellan hela kategorier eller hela perioder. — Det skall påpekas att de medelvärden jag ovan uppger i mitt referat av kap. 5 är framräknade av mig själv, baserade på summan av samma texters *relativa* frekvenstal (som förf. alltid ordentligt uppger). Totalpopulationen beskrivs därmed på grundval av konstituerande delpopulationer, men skillnaden i storlek mellan de senare är neutraliserad.⁸

Härmed är ju också indirekt sagt att följderna av Carlquists arbetsätt inte på något sätt blir katastrofala. I realiteten är nämligen skillnaden mellan hans "totalvärden" och mina medelvärden i flertalet fall måttlig. Hypoteserna fungerar ändå, som vi såg. Carlquist slirar betänkligt på den enklare statistiken, men (oförtjänt nog måhända) hotar detta inte på allvar hans mycket värdefulla resultat.

Interpunktionen

En i svenskt medeltidsspråk mindre ofta uppmärksammas dimension är interpunktionen. Carlquist underkastar ett urval av sina legendhandskrifter en relativt ingående analys med sikte på det system av tecken som användes — av författaren själv, av kopisten eller, i en tredje fas, av en korrektör eller bearbetare; denna arbetsfördelning är oklar och kommenteras inte närmare — för att markera textflödets segmentering i lämpliga enheter.

Enligt Carlquists utgångshypotes, som han stöder på ett par

---

⁸ Självfallet är steget fortfarande långt till en mera nyanserad statistisk beskrivning. Framför allt ville man ju komplettera bilden med beräkning av *spridningen* i materialet.

åberopade studier i såväl modernt som (icke-svenskt) medeltida språk-material, avgränsas sådana textenheter dels efter avsedd pausering, dels syntaktiskt. Interpunktionen syftar till att underlätta både god högläsning och läsförståelsen vid enskild begrundan av texten. Normalt sammanfaller naturligtvis dessa funktioner. — Legendtexternas interpunktionsstruktur i skilda bruksmiljöer och perioder bör, tänker sig förf., återspegla de variationer i användningen och de förändringar över tid som belagts i tidigare avsnitt av hans undersökning.

Interpunktionen berörs redan i kap. 4, men sin egentliga analys redovisar Carlquist i kap. 6. Textunderlaget är detsamma som i det föregående syntaxkapitlet. De interpunktionstecken som urskiljs är *majuskel*, *alinea* (§), *virgula* (/), *punctus* (. ; även "upphöjda" punctus-varianter förekommer) samt *punctus elevatus* (:).

Det visar sig, intressant nog, att ett väl utvecklat system för bruk av dessa tecken möter redan i Cod. Bureanus, FL-traditionens äldsta bevarade stora textbärare. Majuskel och alinea används här regelbundet och frekvent, ofta i kombination, för markering av nytt stycke eller för avskiljning av större syntaktiska enheter, främst makrosyntagmer och huvudsatser, medan virgula och punctus utöver dessa funktioner också finner flitig användning i markeringen av smärre enheter inom huvudsatsen, som koordinationsfraser och underordnade satser. — Vadstenahandskrifternas interpunktion är snarlik den i Bureanus, men den används ännu mera frekvent, därtill med större konsekvens. Interpunktionstecknens förekomster är här flera, teckentyperna däremot färre. Systemet har i viss mening förenklats, men även hierarkiserats: typernas fördelning på skilda funktioner, relaterade bl.a. till textuell och syntaktisk hierarki, verkar vara striktare. En viss accentuering över tid av denna tendens kan dessutom iakttas i jämförelsen mellan ett par vadstenahandskrifter. Carlquist tolkar naturligtvis detta som ett utslag av en strävan att med interpunktionens hjälp "underlätta förståelsen av en alltmer komplex syntax" (s. 211). — Icke-birgittinska handskrifter från period 2–4 uppvisar en betydligt sparsammare, därtill mera nyckfullt utförd interpunktion.

Interpunktionen faller alltså prydligt in i det större mönster som Carlquist tecknar och som han i detta sena skede av sin studie kan referera till. Hans konklusion kan utan svårighet ges mycket klara konturer. Ett fast system för interpunktion övertogs, sannolikt efter kontinentala förebilder, redan med den äldsta FL-traditionens första svensk-språkiga nedteckning — alltså påfallande tidigt. Detta system gynnade "både djupförståelse och högläsning". De senare vadstenadokumentet

företer ett snarlikt men ännu mera elaborerat system — om övertaget från FL-traditionen eller från nya kontinentala latinmönster diskuterar förf. icke. Precisionen och den funktionella hierarkiseringen i vadstenasystemet, som tycks sakna egentlig motsvarighet i samtida icke-monastiska handskriftsdokument, antyder en institutionellt baserad standard. Rimligtvis har denna vadstenastandard verkat bestämmande på det svenska interpunktionssystemets utveckling i senare språkskeden. — Iakttagelsen utmynnar i bokens avslutande stilhistoriska översikt.

Stilen och vadstenalitteraciteten

Carlquists omfattande inventering sammanfattas och dess resultat preciseras i det mycket intressanta sjunde och avslutande kapitlet.

Stilistiskt konkretiserar Carlquist här skillnaden mellan den "legendariska stilen" och den "hagiografiska" (s. 223–30). Den förra präglar FL-traditionen i det äldsta skedet, samt den senmedeltida legendupp-teckningen utanför monastisk miljö. Den senare odlas i Vadstena kloster under unionstiden. Skillnaden mellan de båda stiltraditionerna vill Carlquist i första hand beskriva på linje med sina styrande hypoteser och väsentliga resultat. Det gäller alltså överflyttningen: fri resp. bunden; informationsstrukturen: övervägande narrativt präglad resp. med ett markant inslag av monastisk ideologi; syntaxen: relativt enkel resp. komplex. Vad gäller omsorg om den grafiska strukturen märks en viss, kronologiskt betingad brytning i den legendariska stiltraditionen: det jämförelsevis strikta interpunktionssystemet i folkungatidens FL-uppteckningar är i stort sett upplöst i senmedeltida icke-birgittinska texter. Inom vadstenaklostret accentueras däremot den hagiografiska stilens karakteristika över tid, även i interpunktionen.

Till sist tangerar Carlquist de stora frågorna kring Vadstena klostrets bidrag till medeltidens svenska bok- och skriftkultur, dess "litteracitet" (s. 230–35).⁹ Utgångspunkten är en skiktning av medeltida skriftbruk på tre nivåer: professionellt, kultiverat resp. pragmatiskt skriftbruk. Modellen har Carlquist hämtat närmast i M.B. Parkes teorier kring medeltida lekmannalitteracitet (Parkes 1978). För det "professionella"

---

⁹ Termen *litteracitet* är en försvenskning, lanserad av uppsatsförfattaren, av den engelska standardtermen *literacy* (se senast Söderberg 1994, 361).

bruket stod främst de boklärdade och internationellt orienterade munkarna, som tillgodogjorde sig och reproducerade bl.a. latinsk litteratur. I vadstenamiljön handlar det om t.ex. den väldiga homiletiska skriftproduktionen på latin. Kring dessa munkar framväxte och odlades det folkspråksbundna "kultiverade" skriftbruket, i t.ex. uppbyggelse- och underhållningslitteratur för nunnor och adelsdamer. Det "pragmatiska" skriftbruket dikterades av administrationens praktiska behov, i Sverige t.ex. i diplom- och tänkebokslitteraturen.

Carlquist reflekterar kring vadstenalitteracitetens skilda dimensioner. Han ser ett professionellt skriftbruk väl företrätt och konsekvent odlat av bröderna, medan systrarnas skriftkompetens är mera svårbedömd och sannolikt varierade. I huvudsak var den väl av den "kultiverade" typen, även om "pragmatiskt" orienterade skrivvanor torde ha odlats av flera litterata kategorier bland klosterfolket; Uppsala universitetsbiblioteks bestånd av vadstenauskunder inom det s.k. regelverket (statuter, reglementen o.s.v.) är omfattande. Carlquist tror också att professionaliseringen av skriftkompetensen inom systrakonventet ökade med tiden: källorna omtalar tydligen allt flera kvalificerade skriftinsatser bland nunnorna.

Carlquist berör i korthet de historiska konsekvenserna av vadstenaklostrets litteracitet. De båda viktigaste är väl framväxten av en modern, matrisbunden översättningstradition samt utvecklingen av en viss språkbruksstandard, tillämpad på ortografi, morfologi, syntax och — inte minst — interpunktion. I kraft av sådana novationer bestämde klostret åtskilligt av senare svensk skriftspråsutveckling.

Teori, metod, redovisning: övergripande synpunkter

Carlquists teoretiska problemuppfattning förefaller på vissa punkter föga genomreflekterad. Det gäller t.ex. hans sätt att beskriva och behandla den grundläggande relationen mellan "överflyttning" och "översättning". Saken är omedelbart aktuell i kap. 3 (teoretiskt avhandlad främst s. 57 f.) men spelar en viktig bakgrundsroll också i resonemangen kring informationsstruktur och syntax i kap. 4 och 5. — Man störs här av den obekymrat självklara åtskillnaden mellan å ena sidan "språk", som sägs beröras i både överflyttningen och översättningen, och å andra sidan "innehåll", som skall beröras bara i överflyttningen. Frånsett det teoretiskt dubiösa i en syn på översättning som principiellt orelaterad till den översatta utsagans innehåll, är det väl också så,

att innehållet som en integrerad dimension av språket självt är ett ganska centralt koncept i nutida språkvetenskapligt tänkande, om inte annat efter Saussure. Åtminstone en kort problematiserande diskussion hade inte gjort förf.:s framställning på denna punkt sämre.

En annan svaghet, av kanske än större räckvidd, är en i vissa avsnitt oklar koppling mellan teoretiskt anslag och metodiskt utförande. Det framgår t.ex. inte med övertygande klarhet hur de många exemplen på skilda överflyttningsstrategier, som anförs i kap. 3, eller hur urskiljningen av innehållselement, som exemplifieras under kategorin "narrativschema" i kap. 4, *exakt* kan härledas till de teoretiska premisser som antyds i inledande resonering avsnitt. Exemplifikationen brister i utförlighet, konkretion och klagörande kommentar. Tvivel uppkommer därmed vad gäller de föregivna resultatens status. Är de verkliga resultat, eller bara ytterligare väl underbyggda hypoteser?

Ett starkt frustrerande element i läsarens upplevelse av Carlquists bok har sin grund i förf.:s obegripliga snålhet med *referenser* till det egna materialet.¹⁰ Av och till måste den kritiske — eller bara nyfikne — läsaren undra var alla de anförda exemplen skall kunna kontrolleras. Ofta meddelas inga som helst hänvisningar vare sig till den återopade fornsvenska texten i Stephens tryck eller i förekommande fall till den latinska texten (enligt t.ex. Graesses edition). Vart skall den läsande forskare gå som vill arbeta vidare med Carlquists material och resultat? Till handskrifterna? (Till dem refereras sporadiskt.) Det kan förf. inte gärna mena. — Referenser till förekommande tryckt edition (åtminstone till sida, gärna också till rad) hör dock till vedertagen sed i filologisk framställning.

Några formella missgrepp, främst i statistisk redovisning och syntaktisk analys, har berörts ovan.

Det har emellertid också påpekats — och det förtjänar att ytterligare understrykas — att dessa svagheter och missgrepp normalt på intet vis hotar förf.:s resultat. Carlquist ådagalägger nämligen en påfal-

¹⁰ Kommentar av J. Carlquist, Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet: Wollin efterlyser referenser till förekommande tryckta handskrifter. Jag vill kort motivera mitt tillvägagångssätt. I avhandlingens inledning visar jag att analyser av fornsvenska legender bör utgå från handskrifterna, eftersom tillgängliga editioner inte kan användas för närgranskning av produktions- och receptionsstrategier (s. 14 ff.). Mitt material är utan undantag hämtat direkt från handskrifterna, inmatat på dator och därmed öppet för sökningar. Databasen innehåller ej editionsuppgifter, vilket medför att mina exempel saknar referenser till editioner. Däremot redovisas handskriftssida. Den intresserade läsaren kan lätt få ta del av databasens material genom att kontakta mig.

lande säkerhet i sina läsningar och tolkningar, han förefaller på något sätt alltid "komma rätt ändå". Sannolikt är det en djup förtrogenhet med materialet som på detta tydligen osvikliga sätt leder honom framåt. Som läsare och uttolkare av medeltidslegender har Carlquist en del av sin styrka i ett icke oävet Fingerspitzegefühl.

Sammanfattande omdöme

Jonas Carlquists legendmonografi är ett ytterst innehållsrikt arbete. Den spänner över en hel genre, central i svensk medeltidslitteratur. Den inventerar i relation till denna genre ett brett spektrum av intressanta, delvis helt olikartade problem och mobiliserar till den änden så skilda områden som klassisk textfilologi, översättningsteori, textlingvistik, samt svensk och nordisk syntaxforskning — allt naturligtvis vid sidan av, och på linje med, de grundläggande nyfilologiska tanke-mönstren. Förf.:s beläsenhet är aktningvärd. Det är också hans förmåga att effektivt hantera ett mycket stort och sammansatt material och avvinna det intressant information i betydande mängd och i delvis väsensskilda dimensioner. Något liknande denna studie har inte utförts tidigare i svensk legendforskning. Avhandlingen flyttar på bred front vår kunskap ett stort kliv framåt.

Den tematiska mångfalden — som är arbetets främsta styrka, ganska ovanlig i en doktorsavhandling — har fått köpas till priset av ett ibland slintande grepp i både teoriutveckling, metodiskt utförande och redovisning. Besvärande är sålunda en viss suddighet i problemuppfattningen. Ett flertal egendomliga grepp i analys och utförande kan, utan att egentligen hota resultaten, ändå i en del fall försvåra deras fulla utvärdering och punktvis omintetgöra jämförelse med annat material. Ett otal uteblivna källhänvisningar utgör för forskaren, som vill gå vidare på den väg förf. visar, ett mycket besvärande hinder — och för övriga läsare en notorisk irritationskälla. Boken hade utan tvivel mått väl av en ytterligare kompletterande och avslipande genomgång.

Svaghetera förtar dock inte huvudintrycket av en undersökning som "bär". Carlquist lär oss som sagt ofantligt mycket som vi inte visste förut om den svenska medeltidslegenden, och det han lär oss är för det mesta mycket intressant. Hans bok kan förutspås en flitig och nyttobringande användning inom en bred vetenskaplig målgrupp.

Bibliografi

- Andersson, R. 1993: *Postillor och predikan. En medeltida texttradition i filologisk och funktionell belysning*. Sällskapet Runica et Mediævalia. Scripta minora I. Stockholm.
- Bengtson, A. 1947: *Nils Ragvaldi, Domareboken och Linköpingslegendariet*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 4. Lund.
- Diderichsen, P. 1962 (3. utg.): *Elementær dansk Grammatik*. København.
- Graesse, Th. (utg.) 1969 (faks. efter 3. utg. 1890): *Jacobi a Voragine, Legenda Aurea Vulgo Historica Lombardica dicta*. Osnabrück.
- Holm, G. 1967: *Epoker och prosastilar. Några linjer och punkter i den svenska prosans stiltillhistoria*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 17. Lund.
- Jansson, V. 1934: *Fornsvenska legendariet. Handskrifter och språk*. Nordiska texter och undersökningar 4. Uppsala.
- Labov, W. 1977: *Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular*. Basil Blackwell, Oxford.
- Loman, B. & Jörgensen, N. 1971: *Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap C 1. Lund.
- Parkes, M. B. 1978: "The Literacy of the Laity". D. Daiches & A. Thorlby (utg.), *The Medieval World*. London, s. 555-577.
- Platzack, Chr. 1980: *Meningsbyggnaden i några fornsvenska prosakrönikor*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap D 13. Lund.
- Romaine, S. 1982: "The reconstruction of language in its social context: methodology for a socio-historical linguistic theory." A. Ahlqvist (utg.), *Papers from the 5th International Conference on Historical Linguistics*. Amsterdam, s. 293-303.
- Stephens, G. (utg.) 1847-58: *Ett forn-svenskt legendarium innehållande medeltids kloster-sagor om helgon, påfvar och kejsare från det I:sta till det XIII:de århundradet I-II*. Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar 7: 1-2.
- Stephens, G. & Dahlgren, F. A. (utg.) 1865-74: *Ett forn-svenskt legendarium innehållande medeltids kloster-sagor om helgon, påfvar och kejsare från det I:sta till det XIII:de århundradet III*. Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar 7: 3.
- Söderberg, B. 1994: "Medeltida literacy — ett nutida termproblem." *Språkbruk, grammatik och språkförändring. En festskrift till Ulf Teleman* 13.1.1994. Lund, s. 359-364.
- 1996: "Mellan raderna och orden. Om stil, stilistiska inferenser och litterär tolkning." O. Josephson (red.), *Stilstudier. Språkvetare skriver litterär stilistik*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 27. Uppsala, s. 66-84.
- Teleman, U. 1974: *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap C 6. Lund.
- Wieselgren, A.M. 1971: *Carl-Johans-tidens prosa. Språkliga studier i texter från den moderna prosaberättelsens framväxttid*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 21. Studentlitteratur, Lund.

- Wollin, L. 1981: *Svensk latinöversättning. I. Processen*. Lundastudier i nordisk språkvvetenskap. A 34. Lund.
- 1983: *Svensk latinöversättning. II. Förlagan och produkten*. Lundastudier i nordisk språkvvetenskap. A 35. Lund.